

Sociaal-Emotioneel Leren in de basisschool

Deel III Concrete leergebieden

III 6. Gender

Inhoudstafel

III 6. Gender

- 6.1. Begrippen p 3
 - Geslacht
 - Geraardheid
 - Gender
 - LGTBQ+
- 6.2. Genderbewustzijn en verliefdheid bij kinderen p 5
- 6.3. Natuurlijke rolpatronen p 6
- 6.4. Maatschappelijke en economische ongelijkheid p 6
- 6.5. Wederzijdse vooroordelen p 7
- 6.6. Verschillen verklaard? P 7
- 6.7. Signaalgedrag en verhoogde kwetsbaarheid p 8
- 6.8. Stereotypen overstijgen p 8
- 6.9. Communicatie op school p 9
- 6.10. Balanceren tussen gelijkenissen en verschillen p 10
- 6.11. De praktijk in de klas p 11
- 6.12. Het schoolstandpunt uitdragen p 12
- 6.13. Sites met meer informatie p 13

III 6. Gender

6.1. Begrippen

Geslacht

Ieder kind wordt geboren in een fysiek lichaam met geslachtskenmerken. Die ontwikkelen zich verder tijdens de puberteit en zullen het mogelijk maken zich op volwassen leeftijd voort te planten. Jongens en meisjes maken een verschillende lichamelijke seksuele ontwikkeling door.

Intersekse personen, worden geboren met zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtsdelen, hormonen, chromosomen of genen. Ongeveer 1 op de 2000 mensen heeft een combinatie van biologisch mannelijke en vrouwelijke lichaamskenmerken. Soms blijkt dit meteen bij de geboorte, soms pas in de puberteit of bij latere vruchtbaarheidsproblemen.

Seksuele geaardheid

Je geaardheid bepaalt of je je amoreus aangetrokken voelt tot iemand van hetzelfde of het andere geslacht of tot beiden. Een man die verliefd wordt op mannen, is homoseksueel. Een vrouw die zich aangetrokken voelt tot vrouwen, is lesbisch. Iemand die op beide seksen valt, is biseksueel. Een persoon die enkel erotische gevoelens kent voor iemand van het andere geslacht, is heteroseksueel. Asexuele personen kunnen verliefd worden en genieten van de nabijheid van die bijzondere persoon zonder dat ze zin in seks ervaren of zich geprikkeld voelen door seksueel getinte beelden of aanrakingen. Panseksuele personen benadrukken dat hun keuze voor een geliefde gebaseerd is op het innerlijke van die partner ongeacht het geslacht of de manier waarop die persoon zichzelf identificeert.

Seksueel contact met wederzijdse toestemming tussen personen van hetzelfde of verschillend geslacht, is in ons land vanaf de leeftijd van 16 jaar toegestaan. Seks met iemand die jonger is dan 16 is voor de wet een strafbaar feit. Een ontwerp voor een nieuw strafwetboek bepaalt dat jongeren in de toekomst toestemming kunnen geven vanaf de leeftijd van 14 jaar. Dit op voorwaarde dat de partner maximum vijf jaar ouder is en er geen sprake is van een vertrouwens- of gezagsrelatie zoals met een leerkracht, opvoeder, jeugdleider of familielid.

Pedofilie, het zich aangetrokken voelen tot kinderen die nog niet in de puberteit zijn, is als geaardheid niet strafbaar. Het is echter een seksuele voorkeur die niet mag omgezet worden in pedoseksueel gedrag omdat daarbij kinderen misbruikt worden.

Gender

Bij geslacht of sekse gaat het over de biologische kenmerken van mannen en van vrouwen. Gender verwijst naar de sociaal-culturele aspecten van het man- of vrouw-zijn. Het is het geheel van gedragingen en socio-culturele patronen en verwachtingen gekoppeld aan die geslachtskenmerken.

Gender raakt aan keuzes in zowat alle domeinen van het dagelijkse leven. De opmaak van het geboortekaartje, de kleuren en motieven in de kinderkamer, speelgoed en het geschenkpapier waarin het wordt verpakt, kleding, kijk- en leesboeken, hobby's, handigheidjes die worden aangeleerd (sorteren van wasgoed, smeren van een fietsketting), studie- en beroepskeuze, reacties op gedragingen en stemgebruik (Anna, niet zo luidruchtig; David, niet zo flauw), Kinderen krijgen tijdens het opgroeien al deze signalen over hoe ze als meisje of jongen horen te zijn.

De meeste mensen zijn cisgender. Dat betekent dat hun genderidentiteit, of ze zich mannelijk of vrouwelijk voelen en zich zo wensen te gedragen, overeenstemt met hun geboortegeslacht.

Intersexe personen, mensen met biologische kenmerken van beide geslachten, voelen zich meestal duidelijk of man of vrouw en gaan ook zo door het leven.

Een transgender persoon, beleeft een genderidentiteit die niet overeenkomt met het fysieke lichaam waarin hij of zij is geboren. Een transgendervrouw werd geboren in een jongenslichaam maar voelt zich tijdens het opgroeien een meisje en wil die voorkeur ook uiten. Een transgenderman werd geboren in een meisjeslichaam maar voelt zich tijdens het opgroeien een jongen en wil zich kleden en gedragen als de andere jongens.

Genderqueer of non-binair is een overkoepelende term voor genderidentiteiten die niet exclusief mannelijk of vrouwelijk zijn. Non-binaire personen, geboren in een mannen- of in een vrouwenlichaam, voelen zich niet thuis in de binaire categorieën man of vrouw. Mensen die zichzelf queer noemen kiezen ervoor om in geen enkel 'hokje' te willen thuishoren. Genderfluïde personen identificeren zich al naargelang de periode in hun leven of de omstandigheden als vrouw of als man of voortdurend als geen van beide.

Travestie is het gekleed gaan op een wijze die in de culturele context hoort bij de andere sekse. Travestie komt zowel bij mannen als bij vrouwen voor en is één van de vormen van genderexpressie waarmee iemand zich uit als non-binair.

Een persoon die zich niet mannelijk en niet vrouwelijk voelt, zich juist mannelijk én vrouwelijk voelt of iemand die gevoelsmatig tussen beide seksen staat, wordt ook wel androgyn genoemd.

LGTBQ+

HoLeBi werd in de jaren negentig in Vlaanderen de overkoepelende term om te verwijzen naar homoseksueel, lesbisch en biseksueel. Intussen is LGBTQ een vaak gebruikt letterwoord dat staat voor Lesbisch, Gay, Biseksueel, Transgender en Queer. De + wordt toegevoegd voor iedereen die zich niet identificeert met één van die aanduidingen en toch ook buiten de heteroseksuele cisgender norm valt. Bij uitbreiding wordt ook al LGBTQIA+ gebruikt zodat interseksueel en aseksueel ook worden vermeld. De + staat ook hierbij voor welke identificatie of seksuele beleving ook die anders is dan die in de meerderheid van heterogene cisgenders.

6.2. Genderbewustzijn en verliefdheid bij kinderen

Tussen hun tweede en derde levensjaar beseffen peuters dat ze een jongen of een meisje zijn. Zij delen de mensen die ze leren kennen in volgens uiterlijke kenmerken waarover ze leerden dat die bij meisjes en vrouwen of jongens en mannen horen. Rond de leeftijd van vijf jaar worden kleuters zich bewust van de lichamelijke verschillen tussen meisjes en jongens. Wanneer kinderen naar de eerste klas gaan, hebben ze onbewust reeds de balans opgemaakt van de stereotype verwachtingen die bij hun geslacht horen. Kinderen die op vroege leeftijd in contact kwamen met roldoorbrekende modellen en atypische voorbeelden, zullen op een natuurlijke manier meer openstaan voor diverse gedragingen los van of je een jongen of een meisje bent. Kinderen zien vandaag de dag vaker koppels van hetzelfde geslacht. Zo krijgen ze een bredere kijk mee dan vroegere generaties.

Jonge tieners tussen tien en twaalf jaar weten stilaan van zichzelf of ze verliefd worden op jongens, op meisjes of op allebei. Vanaf die leeftijd worden de lichamelijke sensaties die horen bij verliefdheid bewuster beleefd. Daarop volgt in de puberteit het wakker worden van uitgesproken lichamelijke seksuele verlangens. Blozen, kriebels in de buik, een versnelde hartslag als die bijzondere persoon in de buurt is en een groot verlangen naar dicht bij elkaar zijn maken de jonge tiener vaak wat verlegen en ongemakkelijk terwijl het ook boeiende nieuwe gewaarwordingen zijn.

Daarvoor, in de lagere jaren van de basisschool, kunnen kinderen ook al bijzondere gevoelens beleven voor één bepaalde persoon. Ze kennen het fijne gevoel om dicht bij hun liefste te zijn. Elkaars handen vasthouden of een kusje geven zijn uitingen van hun unieke band. Op die jonge leeftijd gaat dit niet gepaard met seksuele aantrekkingskracht maar toch al wel met het gevoel van een bijzondere spanning. Jonge kinderen kunnen heel erg gek zijn op elkaar. Volwassenen om hen heen die daar lacherig over doen of net te serieus over een toekomst als paar beginnen, kwetsen de tere gevoelens die horen bij de vroege verliefdheid. Wanneer het 'aan' is voelen kinderen zich warm en verbonden. Wanneer het 'uit' gaat, is er tijd nodig om weer tot zichzelf te komen doorheen het verdriet van het opnieuw alleen zijn.

Kleuters kunnen verliefd worden op iedereen. Ze hechten zich met overgave aan papa of mama of aan juf of meester. Daarmee tonen ze dat ze die personen vertrouwen en heel graag dicht bij zich hebben. Ze vallen er als het ware nog het liefst magisch mee samen in een veilige symbiose, 'trouw voor altijd'. Ook een klasgenootje kan die eer te beurt vallen. Soms geldt de onvoorwaardelijke trouw voor enkele dagen of weken, soms voor de duur van één spel zodat meerdere hartendieven per dag voor even een speciale plek krijgen. Die unieke verbinding gaat dan als vanzelf weer over in een ander verbond. Toch kan ook op deze jonge leeftijd een kind zich al pijnlijk afgewezen en jaloers voelen als het een liefje hand in hand ziet lopen met een ander kindje van de klas. Opnieuw past hier bij de volwassene een houding die het midden houdt tussen niet serieus nemen en te groot maken. Begrip tonen en benoemen dat je ziet dat het even moeilijk is, steunt het jonge kind om weer op pad te gaan met nieuwe vriendjes en vriendinnetjes.

6.3. Natuurlijke rolpatronen

De traditionele rollen toegeschreven aan mannen en vrouwen, hebben een biologische grond.

Over het algemeen, beschikken mannen over meer spierkracht en een grotere uithouding. Die kracht zetten ze eeuwenlang in als jager of bij het hard labeur op het veld. Ze ontwikkelden daardoor hun oriëntatievermogen en scherpten de wil om sterker te zijn dan de tegenstander. Ze leerden de natuurelementen te trotseren. Samenwerken bij de jacht, vroeg om discipline, snelheid en het juist inschatten van de eigen plek in de hiërarchie. Dankzij die eigenschappen hadden mannen de meeste overlevingskansen en konden ze hun nakomelingen voeden en beschermen.

Vrouwen namen de taak op zich om in groep de kinderen en bij zwangerschap of ziekte ook elkaar te verzorgen. Een vrouw alleen die op avontuur ging, had weinig kans om ongeschonden thuis te komen. Niet alleen de omgeving was hard, ze zou ook mannen tegenkomen die meedogenloos omgingen met een onbeschermd vrouw. Vrouwen regelden de dingen samen en hadden elkaars steun nodig. Door te praten en door het interpreteren van non-verbale signalen, pasten ze hun gedrag aan om de noodzakelijke vrede in de groep te bewaren.

Tot vandaag schemert die rolverdeling door in de eigenschappen die we eerder aan mannen of eerder aan vrouwen toeschrijven. Aan de mannelijke kant gaat dat bijvoorbeeld om ruimtelijk inzicht, competitiviteit, ambitie en technische aanleg. Empathie, zorgzaamheid, voorzichtigheid en spraakzaamheid noemen we vrouwelijke kwaliteiten.

6.4. Maatschappelijke en economische ongelijkheid

De typische rollen konden door de tijden heen rekenen op een verschillende waardering. Mannen hadden de maatschappelijke organisatie in handen. Zij stonden in voor de openbare orde, de handel en de politieke beslissingen. Vrouwen oefenden hun taken uit in de beslotenheid van de kleine binnenwereld en waren voor kost en inwoning afhankelijk van de man. In de negentiende eeuw mondt dit uit in een samenleving waar de welstellende, burgerlijke man de publieke ruimte domineert. Vrouwen en ook mannen met een laag inkomen hebben geen stem in het politieke leven. Vanaf 1918 mogen in België alle mannelijke burgers stemmen. Pas in 1948 kent de Belgische wet stemrecht toe aan vrouwen.

Sectoren die model staan voor maatschappelijke waardering en prestige, spiegelen de heersende opvattingen. Mannelijke artiesten in de film- of muziekindustrie en mannelijke topsporters verdienen makkelijker geld dan vrouwen die dezelfde prestaties leveren. Vrouwen die in mantelpak de zakelijke stijl van hun mannelijke collega's overnemen, oogsten bijval. Een man die een sjaaltje draagt in zachte kleuren riskeert in de zakenwereld niet meer voor vol te worden aanzien. Vrouwen onderbreken hun beroeps carrière veel vaker dan mannen omwille van de zorg voor de kinderen of voor een familielid. Op het einde van de rit heeft de vrouw dan ook slechts recht op een kleiner pensioen. Als ze er tegen die tijd alleen voor staat, heeft ze een grotere kans om in armoede te vervallen.

6.5. Wederzijdse vooroordelen

Meisjes werd eeuwenlang het recht ontzegd op een stem, intellectuele scholing en een zelfstandig bestaan. Zij hingen af van de goodwill van mannen. Hun lichamelijke integriteit werd straffeloos geschonden. De seksuele moraal stelde heel andere regels voor vrouwen dan voor mannen. Tot vandaag gelden wereldwijd in veel landen voor vrouwen en mannen totaal andere gedragsvoorschriften. De gendernormen die dit mogelijk maken, hebben ook voor mannen nadelige gevolgen. Ook zij worden geconfronteerd met een eenzijdige kijk op wie zij als man zouden moeten zijn. Jongens leren dat ze hun gevoelige kant beter niet tonen. Verlangen naar geborgenheid, verdriet bij verlies of persoonlijke zorgen, het zijn gevoelens die een man vaak voor zichzelf houdt of zelfs niet onderkent. Om 'one of the guys' te blijven, moet hij mee het beeld overeind houden dat met een kwinkslag bij een pint alles op te lossen valt.

Het onvermogen van mannen en vrouwen om op gelijkwaardige voet in relatie te zijn, wordt tot vandaag gevoed door vooroordelen over elkaar. Zij is overgevoelig en veeleisend, daar kan je onmogelijk rekening mee houden. Hij is te onvolwassen voor een serieus gesprek over emoties. Hoe kan je een man die zich als een jongen gedraagt nu ernstig nemen?

Opgelegde rollen en aangeleerde gedragingen, verenigen onze kijk op onszelf en op elkaar.

"Mijn oudste zoon beweerde eens stellig dat meisjes gevoeliger zijn dan jongens. 'Of nee', verbeterde hij zichzelf, 'ze zijn even gevoelig maar meisjes laten dat gemakkelijker zien. Als een meisje weent op school, is dat normaal en zullen haar vriendinnen haar troosten. Als een jongen weent, is hij een watje en wordt hij gepest. Ik ga nooit wenen op school', besloot hij. Hij was toen 11. Op de middelbare school is dat idee sindsdien alleen maar sterker geworden."

Jozefien Daelemans in haar column, De Standaard, 30/09/2020

6.6. Verschillen verklaard?

Theorieën die de verschillen tussen mannen en vrouwen een feitelijke verklaring wilden geven, raakten achterhaald. Weinigen zullen nog beweren dat vrouwen omdat ze een baarmoeder hebben per definitie minder rationeel en daardoor minder intelligent zijn dan mannen. De opvatting dat mannen en vrouwen door verschillen in hun hersenstructuur niet anders kunnen dan zich typisch te gedragen, staat inmiddels ook op de helling. Niet elke man komt van mars, niet elke vrouw komt van venus. Verschillen tussen individuen onderling zijn veel groter dan welk verschil ook op groepsniveau tussen de geslachten.

<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/03/08/mannelijke-of-vrouwelijke-hersenen-komen-zo-zelden-voor-dat-ze-/>

We zijn als mensen geneigd steevast bewijs te blijven zien voor wat we eens als waar hebben aangenomen. In ons denkpatroon over de verschillen tussen mannen en vrouwen negeren we de mannen die wel hun gevoelens delen en de vrouwen die niets hebben met multitasking. De nonchalante meisjes in de klas en de stipte jongens, veranderen nauwelijks iets aan onze overtuiging dat meisjes netter werken en jongens slordiger zijn.

De meeste verschillen die volgens de volksmond onveranderlijk zijn, worden echter eerder cultureel en karakterieel dan biologisch bepaald. Voortschrijdend inzicht maakt duidelijk dat stereotypen om heel wat redenen kritisch mogen worden bekeken.

6.7. Signaalgedrag en verhoogde kwetsbaarheid

In een omgeving die de traditionele rollen en gedragingen hoog in het vaandel draagt, wordt het gedrag van kinderen desnoods met strenge hand bijgestuurd vanuit die verwachtingen. Voor de kinderen die buiten de heersende norm vallen, betekent dat telkens de bevestiging van hun foute uitzonderlijkheid. Dat besef kan al op jonge leeftijd tot kinderen doordringen. Door het gevoel te krijgen dat ze ergens niet in passen, ontstaan spanningen die hun uitweg zoeken in signaalgedrag. Soms zwijgen kinderen uit schaamte. Ze trachten een kant van zichzelf onzichtbaar te maken om zo toch aanvaard te worden. Soms rebelleren ze. Ze kunnen niet langer meedraaien in een omgeving waarin ze niet de ruimte ervaren om zichzelf te zijn. Soms worden ze slim in het vermijden van lastige situaties en bedenken ze uitvluchten om niet te moeten meespelen of niet mee naar de zwemles te hoeven. De onderliggende vraag van deze kinderen, raakt niet opgelost. Daardoor worden ze kwetsbaarder voor latere psychische moeilijkheden. Door hun vermijdende gedrag lopen ze een groter risico om gepest te worden. Meer dan andere kinderen die gewoon zichzelf durven te zijn, trekken ze de aandacht van mogelijke pestkoppen. Daarbij valt op dat kinderen en jongeren die experimenteren met gendervariatie meer kans lopen op afwijzende reacties dan holebi's. Dat komt waarschijnlijk doordat die laatsten 'tenminste' in een duidelijk hokje kunnen geplaatst worden.

6.8. Stereotypen overstijgen

Geen enkel individu past helemaal in het mannelijke of vrouwelijke stereotype plaatje. We hebben allemaal veel verschillende eigenschappen, vaardigheden en onhandigheden, aangeboren en aangeleerde sterktes en zwaktes, dromen over wat we willen ervaren en bereiken. In een maatschappij waar de strikte rolverdeling bepaalt of iemand een haalbaar leven kan leiden, geven mensen een deel van hun persoonlijke verlangens op. Ze passen zich aan om niet uitgesloten te worden of in het geval van een afwijkende geaardheid, zelfs uit vrees voor hun leven.

Een inclusieve samenleving biedt wel kansen aan ieders eigenheid. De bril van de stereotype overtuigingen wordt afgezet. Er ontstaat een breder palet aan menselijke mogelijkheden. Kinderen die zelf mogen uitzoeken wat bij hen past, los van de traditionele genderpatronen, zullen zich vollediger ontplooien. Alle gedragingen waarvan we al gedurende generaties vinden dat ze typisch bij een meisje of typisch bij een jongen horen, zijn welkom. En ook alle andere gedragingen. Dat zorgt ervoor dat het kind dat zich 'anders' voelt dan de meeste anderen, dat veel makkelijker zal accepteren. Het kan ondervinden wie het wil zijn, zonder zich te hoeven schamen of op de vingers getikt te worden. Voetballen als meisje. Handwerken als jongen. Verliefde gevoelens hebben voor je beste vriendin of vriend. Liever jongens- of meisjeskleden dragen. In de poppenhoek spelen, kampen bouwen, hard fietsen, rustig in het zand zitten spelen, de ridder of de prinses zijn, babbelen of zwijgen, snel of zorgvuldig afwerken: allemaal stijlen, bezigheden en ervaringen die kunnen horen bij jongens of bij meisjes. Zo kan ieder de talenten ontwikkelen die bij hem of haar horen, ook als die talenten stereotiep gezien niet bij het eigen geslacht passen. Alle kinderen ondervinden zo reeds op vroege leeftijd dat daar niets raars aan is.

6.9. Communicatie op school

Dit zijn voorbeelden van uitspraken waarmee je als leerkracht bewust of onbewust stereotypen bevestigt.

- “Welke sterke jongens komen even mee deze tafel verzetten?”
- “Yusuf, neem jij de hoepels mee naar buiten voor de meisjes?”
- “Meisjes, wie heeft de poppenhoek hier zo overhoop achtergelaten?”
- “Leon, is dat fietsje niet een beetje te roze voor jou? Geef het maar aan Marie.”
- “We gaan aan de mama’s vragen om bloemetjes in de kransen te vlechten.”
- “De papa’s hebben hard gewerkt om het speeltuig in elkaar te zetten dit weekend!”
- “Is mama vergeten je turnkleding te wassen?”
- “Je kan straks aan papa vragen om je fiets te herstellen.”
- “Dat gaan we thuis aan onze mama en papa vertellen.”
- “Kom, Amina, huil eens goed uit, dat kan deugd doen. Even pauze, meisjes.”
- “Rafaël, al die tranen zijn nu wel genoeg. Neem de bal en loop er mee naar Bob.”
- “Ach ja, de drukke jongens/de babbelende meisjes, dat kennen we hé”
- “Ik heb een echte jongens(meisjes)klas dit jaar.”
- “Voor een jongen, heeft hij een mooi handschrift.”
-

Ook lesmateriaal kan rolbevestigend of roldoorbrekend zijn.

Prentenboeken waarin diverse relatie- en gezinsvormen aan bod komen, weerspiegelen de variatie in de thuissituaties van de kinderen. Verliefdheden in wisselende combinaties, normaliseren de verschillende mogelijkheden. “Het maakt niet of je op een jongen of een meisje verliefd wordt. We zijn allemaal mensen die van elkaar kunnen houden.”

Vertelstof uit oude culturen bevestigt op het eerste zicht vaak de traditionele rolpatronen. Koene ridders redden wachtende jonkvrouwen. Prinsen ondernemen een queeste om de slapende prinses te gaan wekken. Dappere krijgers nemen afscheid van hun vrouwen die hun lange haren zitten te borstelen. Deze eenzijdigheid kan worden genuanceerd door de kinderen de verschillende rollen te laten opnemen bij het naspelen, navertellen of illustreren. De typisch ‘mannelijke’ kwaliteiten, leven ook in ieder meisje. De ‘vrouwelijke’ gedragingen kunnen ook in iedere jongen een aanknopingspunt vinden.

Het gaat in oude verhalen niet om het voorschrijven van gedragingen. De personages staan voor kwaliteiten als moed, doorzetting, geduld en schoonheid. In sprookjes is er sprake van venijn en onschuld, van vrijgevigheid en vrekigheid. Mannelijke of vrouwelijke figuren, vertegenwoordigen eigenschappen. In wezen verbeeldt de prins die de prinses wakker kust de helende verbinding tussen geest en ziel die ieder mens wekt tot bewust leven. Het is een gebeuren dat kan plaatsvinden in iedere persoon, man of vrouw. Wanneer de prinses de kikker tot prins kust stapt zij over een drempel die haar weerhield om de essentie te zien. Wanneer die hindernis overwonnen wordt, krijgt de mens toegang tot het stralende (innerlijke) goud. Deze beelden spreken tot kinderen over wijsheden die mensen sinds generaties in verhalen doorgeven.

Dat neemt niet weg dat stilstaan bij hoe leerstof beeldend wordt aangebracht een interessante en noodzakelijke oefening blijft. Welke beelden kiezen we? Voor welke waarden staan die beelden? Zelfstandige naamwoorden Koningswoorden noemen en bijvoeglijke naamwoorden Koninginnenwoorden is niet waardevrij. Zo is ook de volgorde hij/zij, il/elle, he/she/it bij het aanleren van vervoegingen geen wet. Zij/hij kan evengoed.

In de briefwisseling aan ouders kan er op gelet worden dat iedereen zich aangesproken voelt. 'Beste ouder(s)' is een mogelijkheid. 'Beste' is nog neutraler maar ook afstandelijker. Op inschrijvingsformulieren kunnen de categorieën 'Ouder 1' en 'Ouder 2' door iedereen worden ingevuld, ook door ouderparen die beiden van hetzelfde geslacht zijn.

6.10. Balanceren tussen gelijkenissen en verschillen

En toch. Meisjes en jongens hebben, in het algemeen gesproken, een bepaalde eigenheid. Meisjes vinden het gezellig om wat in de klas te mogen rondhangen en bij te praten. Jongens genieten ervan actief te mogen rondrennen in de buitenlucht. Al zit er vast een meisje tussen dat veel liever meteen mee naar buiten gaat om te ravotten. En een jongen die liever bij de meisjes hangt. Beide groepen hebben uiteindelijk behoefte aan beide ervaringen maar in meerderheid hebben ze een andere voorkeur. In grote lijnen hebben vrouwen als groep en mannen als groep dezelfde voorkeurstijlen om spanning te ontladen en depressieve gevoelens bij te sturen.

Na decennialang de man als model te hebben genomen voor onderzoek naar de werkzaamheid en dosering van medicijnen is nu geweten dat het vrouwenlichaam wel degelijk anders reageert en dus anders behandeld dient te worden.

Bepaalde fysiologische en psychiatrische aandoeningen komen vaker voor bij mannen of bij vrouwen. Dat geldt ook voor sommige leerstoornissen waar jongens of meisjes vaker mee te maken hebben. Er spelen daarbij gendergerelateerde aspecten maar ook neurobiologische verklaringen spelen een rol.

Na een traumatiserende natuurramp, zetten vrouwelijke hulpverleners zich eerst neer bij de vrouwen om het leed woorden te geven. Mannelijke hulpverleners nemen de mannen mee om samen aan de heropbouw te beginnen. Al werkend, komen tussen de mannen gesprekken op gang. En door te kunnen praten en samen te huilen, vinden vrouwen de kracht om daarna samen de handen uit de mouwen te steken. Deze dynamieken zijn gedeeltelijk biologisch bepaald. Het testosterongehalte als belangrijkste regulerende factor in het mannenlichaam, stijgt door fysieke activiteit en door de ervaring controle te hebben over de gebeurtenissen. Contactvolle uitwisseling, doet het oestrogeengehalte in het vrouwenlichaam stijgen wat zorgt voor meer stabiliteit en sereniteit.

Er zijn dus wel degelijk verschillen. Die mogen er zijn. Het is zelfs belangrijk er rekening mee te houden. Er zijn meisjes en jongens, het is een onderscheid dat bestaat. In ons zogenaamd vrouwelijkte onderwijs, kan het belangrijk blijken voor jongens dat ze gezien worden in hun behoefte om zich minder verbaal en meer fysiek en beeldend te uiten.

Genuanceerd kijken leert ons dan weer dat meisjes die we als heftig ervaren het net zo goed nodig hebben erkend te worden in plaats van getemperd. En dat de introverte jongen met een rijke innerlijke beleving en bedachtzame bijdrage aan de klasdynamiek uiteraard een even interessante en welkome klasgenoot is als zijn luide, impulsieve en vrolijk nonchalante vriend. Er komt misschien een tijd waarin begrippen als 'stiekem meisjesgedoe' in de klas of 'typische harde jongenscompetitie' hun betekenis zullen verliezen. Meisje of jongen zijn zal dan de keuze voor sociale omgangsvormen minder bepalen dan dit generaties lang het geval is geweest. Dat veranderingsproces begint bij het bijstellen van onze verwachtingen. We kunnen bewust alle menselijke eigenschappen in ieder kind zien en toelaten. We kunnen zowel meisjes als jongens aanmoedigen om uit de overlevingsstrategieën te stappen die macht en invloed opleveren. Een warm klasklimaat maakt roddelen en vechten overbodig. Sluw of stoer je plekje bemachtigen is niet langer aan de orde in een veilige en uitnodigende omgeving. Kinderen die leren luisteren naar elkaar, afspraken maken en samenwerken, ervaren dat zorgzaam zijn veel betekenisvoller is dan concurreren.

In de huidige tijd leren we onze kijk verruimen op de stereotypen die zijn ontstaan op basis van de verschillen tussen de seksen. Die verschillen worden relatiever in een wereld waar meer plaats komt voor de eigenheid van ieder individu.

*Stoer en een speelvogel, geregeld een geschaafde knie? "Een echte jongen!"
Lief, volzaam en een poppenmoedertje? "Een echt meisje!"*

Voor heel wat kinderen is het een enge voorstelling van wie ze werkelijk kunnen en willen zijn. Voor een aantal kinderen die tot minderheidsgroepen behoren, hypothekeert die manier van denken hun kansen om zichzelf te worden.

6.11. De praktijk in de klas

We streven er naar om doorheen lesinhouden en activiteiten een bredere kijk op rolverdelingen en gedragingen voor meisjes/jongens mee te geven. Wanneer kinderen hun voorkeur voor een toneelrol mogen uitspreken, geeft de leerkracht mee dat alle rollen door iedereen mogen ingevuld worden. Meisjes mogen jongensfiguren gestalte geven en omgekeerd. We merken daarbij op dat tact en openheid misschien nog uitdrukkelijker aan de orde zijn wanneer jongens de keuze maken voor een typisch vrouwelijke rol. Het is de bedoeling dat dat een positieve ervaring mag worden, niet een situatie waarbij de jongen in kwestie zich ongemakkelijk, belachelijk of afgewezen gaat voelen. Op jongere leeftijd is de kans daartoe kleiner. Eens de identificatie met de dominante opvattingen over hoe jongens en meisjes zich horen te gedragen sterker leeft in de groep, heeft de leerkracht een nog belangrijkere taak om toch een open houding naar iedereen in de klas voor te leven en door te geven. In sommige klasgroepen leeft vanzelfsprekend een grote openheid naar onderlinge verschillen. In andere klassen leven overheersende sociale normen die enkelingen dreigen in een hoek te drummen. Dat vraagt om een meer bewuste aanpak zodat iedereen leert insluiten in plaats van uit te sluiten op basis van dominantie.

Een klasgroep verdelen op basis van jongens/meisjes is vaak eigenlijk onnodig. 'De jongens hier en de meisjes daar' maakt het voor een kind dat in de war is over de eigen genderidentiteit extra moeilijk. Wanneer je dat opmerkt, help je dat kind door te laten merken dat je het weet. Wanneer je die signalen zou negeren, uit ongemakkelijkheid of bewust, blijft dit kind in de kou.

Een grotere groep kinderen zou het opgedeeld worden volgens geslacht kunnen beleven als een teken dat bij die opdeling verwachtingen rond gedrag horen zoals volgzaam en rustig tegenover stoer en luidruchtig. Dat zijn de stereotypen die we net trachten open te trekken zodat ieder kind spontaan zichzelf zou kunnen uiten. Een opdeling kan vaak net zo goed door nummers 1 en 2 bij elkaar te zetten, door puzzelstukken van twee verschillende puzzels te laten trekken enz.

Als leerkracht krijg je wellicht een ruimere kijk op jouw verwachtingen op het vlak van gedrag als je opmerkt waar jij de indeling meisjes/jongens inzet en of dat echt nodig is voor die situatie. Is het misschien soms eerder handig omdat je steunt op stereotype onuitgesproken gedragsregels die (nog) blijken te werken?

Bij volksdans kunnen ook paartjes van twee meisjes of twee jongens gevormd worden. Als dat veel ongemak oproept is het in elk geval mogelijk om jongens en meisjes de beide posities en de bijhorende passen, bewegingen en rollen te laten ervaren. Er geen punt van maken geeft vaak al genoeg ruimte aan de kinderen om vrijer een plek te kiezen zodat dansen plezier brengt in plaats van spanning oproept. Door een binnen- en een buitenkring te vormen ontstaan vanzelf tweetallen die zonder probleem gemixt kunnen zijn.

6.12. Het schoolstandpunt uitdragen

Als school kies je op basis van bewuste overwegingen waar je staat in het verhaal rond gender. Het internationaal erkende mensenrecht van ieder individu om zich vrij te ontwikkelen ook waar het gaat om seksualiteit en genderexpressie is daarbij een leidraad.

In een school komen mensen samen met allerlei opvattingen. De keuze voor diversiteit zal af en toe confrontaties meebrengen met mensen die een andere mening hebben. Op het vlak van gender is het voor sommigen heel moeilijk hun ideeën te verruimen. Ze ervaren hun overtuiging als onderdeel van hun identiteit. Religieuze of culturele voorschriften die het beleven van homoseksualiteit zondig noemen, botsen met een open ingesteldheid naar verschillende geaardheden. De gelijkwaardigheid van man en vrouw komt in het gedrang waar meisjes minder kansen krijgen om zich te ontplooien dan hun broers.

Niemand zal onder dwang een ander standpunt innemen, integendeel. Het bijstellen van een mening kan enkel een vrije keuze zijn. Toch kan je als school duidelijk uitdragen hoe je een plek wil zijn waar iedereen zich welkom voelt, zonder onderscheid op basis van afkomst, culturele of familiale achtergrond, sekse en seksuele geaardheid of andere persoonlijke kenmerken. Een omgeving waar elk kind kan spelen en leren in een sfeer van samenhang. Ouders kiezen uiteraard welke waarden ze meegeven aan hun kinderen. De schoolkeuze betekent dat hun kind op school leert openstaan voor verschillen zonder er hatelijk of afwijzend op te reageren.

Kinderen kunnen daardoor in een spreidstand terecht komen tussen de mentaliteit thuis en wat ze op school meekrijgen. Het zou pijnlijk zijn hen te dwingen ofwel de juf of meester ofwel de ouders gelijk te geven. Ook hier past een open houding zonder strijd en tegelijk standvastigheid over het eigen standpunt.

“Imke, hoorde je dat thuis zo zeggen door je papa? Dan is dat hoe jouw papa er nu over denkt. Zo denk ik er vandaag over... Zo denken wij erover hier op school ... en daarom gaan wij zo met elkaar om.”

6.13. Sites met meer informatie

- www.klasse.be/leraren/eerstelij/meisjesjongens
Op school aandacht geven aan verschillen en gelijkenissen jongens / meisjes en aan individuele kinderen die niet in het stereotype plaatje passen
- www.genderklik.be
Website van de Vlaamse overheid; gendergerelateerde thema's in onze samenleving
- www.cavaria.be
Koepel van verenigingen van de holebi- en transgendergemeenschap voor een brede kijk op seksuele oriëntatie en gender
- www.rosavzw.be
Kenniscentrum voor gender en feminisme; documentatiecentrum gelijke kansen
- <https://www.uzgent.be/nl/zorgaanbod/mdspecialismen/centrum-voor-seksuologie-en-gender/Paginas/Team.aspx>
Centrum voor seksuologie en gender; genderteam Universitair Ziekenhuis Gent
- transgenderinfo.be
transgenderzorg.be
Informatie over zorg aan kinderen met een variante genderidentiteit en hun ouders
- Boekentip
Verhalen die een bredere culturele en genderdiverse kijk doorgeven aan kinderen in de basisschool: <https://www.bvs-schooladvies.nl/product/de-wereld-door-vertellen/>